

OMVANG KWELDERAREAAL

van : werkgroep Omvang Kwelderareaal
aan : Waddencomité Rijkswaterstaat
datum : 24 april 1986

Groningen - Leeuwarden - Haarlem - Texel

OMVANG KWELDERAREAAL

<u>Inhoudsopgave</u>	blz.
1. Inleiding	1
2. Tekort aan kwelders?	2
3. Handhaving kwelderareaal	4
4. Vorming van nieuwe kwelders	5
a. Westelijke Waddenzee	6
b. Oostelijke Waddenzee	8
5. Conclusies	9

Bijlagen

- I. Samenstelling werkgroep
- II. Definitie van kwelders

OMVANG KWELDERAREEAL.

1. Inleiding.

Tijdens het symposium "De Waddenzee beheerst beheerd" op 26-9-1985 is door minister Winsemius (VROM) een uitspraak gedaan die als volgt luidt: "Uit RIN-onderzoek blijkt dat voor getijdegebieden als de Wadden en de Delta in een min of meer natuurlijke evenwichtssituatie de kwelders ongeveer 6 à 10% van het totale oppervlak in beslag nemen. In het Nederlandse deel van de Waddenzee is dat thans evenwel ongeveer 3 1/2% (85 km²), globaal de helft dus van het natuurlijke evenwicht. Uitbreiding van het kwelderareaal ligt dan meer voor de hand dan inkrimping: we moesten de natuur maar eens decennia lang haar gang laten gaan (en eventueel een handje helpen!)".

Dit onderzoek werd gepubliceerd in het RIN-rapport "Cumulatie van ecologische effecten in de Waddenzee" (Dijkema, Dankers en Wolff, 1985).

Genoemde uitspraak is voor de Hoofddirectie van de Waterstaat aanleiding geweest om de Waddenzeedirecties te verzoeken de wenselijkheid en de mogelijkheden van kunstmatige kweldervorming na te gaan.

Hiertoe is een tijdelijke werkgroep samengesteld met vertegenwoordigers van de drie Waddenzeedirecties, het Rijksinstituut voor Natuurbeheer en de directie Natuur-, Milieu- en Faunabeheer (bijlage 1).

In de navolgende notitie wordt beschreven in hoeverre er een tekort aan kwelders is, wat er gedaan kan worden t.b.v. handhaving van de bestaande kwelders en in hoeverre naar de mening van de werkgroep, uitbreiding van het kwelderareaal wenselijk en mogelijk is.

Toetsingskader hierbij is de in 1985 uitgebrachte Algemene Beheersvisie voor het Waddenzeegebied.

In deze notitie wordt meerdere malen gesproken over de oostelijke en westelijke Waddenzee. Hiermee wordt bedoeld het gedeelte van de Waddenzee dat ten oosten respectievelijk ten westen van het wantij van Terschelling ligt.

Voor de hier gebruikte definitie van kwelders wordt verwezen naar bijlage 2.

2. Tekort aan kwelders ?

Door cumulatie van de effecten van indijking over een periode van enkele honderden jaren is de oppervlakte kwelders in de Waddenzee meer dan gehalveerd. Het RIN heeft hierover een publicatie in voorbereiding. Hierin worden de veranderingen in de omvang van de kwelders vanaf 1600 verder besproken en regionaal uitgewerkt.

De omvang van het kwelderareaal kan worden uitgedrukt in het percentage dat de kwelders vormen van het oppervlakte van het totale getijdegebied. In een getijdegebied waar bedijkingen en nieuwe aanwas min of meer in evenwicht zijn (bijv. in de Deense Waddenzee en de Nederlandse Waddenzee tussen 1600 en 1800) is dit percentage ca. 6-10%. In de huidige Waddenzee is dit percentage (zonder zomerpolders in Friesland) slechts 3%.

De meeste kwelders liggen in de oostelijke Waddenzee: zonder zomerpolders 6800 ha. In de westelijke Waddenzee wordt slechts een fractie daarvan aangetroffen: 445 ha (waarvan de 385 ha grote Slufter op Texel eigenlijk een duinvallei is).

Er kan onderscheid gemaakt worden tussen eilandkwelders en vastelandkwelders. De eilandkwelders zijn over het algemeen tamelijk zandig en zijn veelal op natuurlijke wijze ontstaan in de luwte van stuifdijken. De vastelandkwelders zijn over het algemeen kleiïg en worden aan de landzijde begrensd door een dijk. Vooral deze kleiïge kwelders zijn t.g.v. inpolderingen sterk in omvang achteruitgegaan. Het merendeel van de vastelandkwelders is kunstmatig ontstaan m.b.v. landaanwinningswerken. De zo ontstane kwelders hebben door de aangebrachte systematische structuur van greppels en akkers een minder natuurlijk karakter. Het geomorfologisch patroon is minder gevarieerd waardoor ook de vegetatie minder natuurlijk gerangschikt is.

Er komen echter wel dezelfde plant- en diersoorten voor als in natuurlijke kwelders. In totaal gaat het om 4100 ha langs de vastelandkust van Friesland en Groningen (inclusief de Dollard).

Bij een tekort aan kwelders ontstaat in de eerste plaats een probleem omdat het om een milieutype gaat dat mondiaal schaars is geworden en door een nog verdere achteruitgang wordt bedreigd. In de tweede plaats omdat kwelders een -onvervangbare- functie hebben als broedgebied en hoogwatervluchtplaats voor diverse vogelsoorten. Daarnaast blijkt dat de verdeling van de kwelders over het Waddengebied verre van gelijkmatig is. Het grootste deel ligt nl. in de oostelijke Waddenzee. In de westelijke Waddenzee zijn relatief weinig van dit type broedgebieden en hoogwatervluchtplaatsen aanwezig.

3. Handhaving kwelderareaal.

Een eerste aanbeveling die gedaan kan worden, voordat er gedacht wordt aan uitbreiding van de kunstmatige kweldervorming is: handhaving van het bestaande kwelderareaal.

Dit betekent:

- Niets meer inpolderen
- Zorgvuldig beheer van de bestaande kwelders, zoals aangegeven wordt in de Beheersplannen Buitendijkse Gronden en Natuur
- Goed onderhoud van de bestaande landaanwinningswerken
- Goed onderhoud van de plaatselijk aanwezige verdedigingsconstructies

Op den duur zullen zich mogelijk op natuurlijke wijze nieuwe kwelders vormen en zal weer een herstel van de evenwichtige verdeling van milieutypen intreden. Hiervoor moet aan een termijn van enkele honderden jaren gedacht worden.

Om het bestaande kwelderareaal te handhaven zijn in het recente verleden al plaatselijk in de Waddenzee compenserende maatregelen en maatregelen ter voorkoming van verdere achteruitgang getroffen. Het betreft hier het Zuidelijke Schor bij de Balgzanddijk, het Normerven, de Schorren op Texel en het eiland Griend.

Voor het handhaven van de Grië op Terschelling zijn beschermende maatregelen in voorbereiding.

Om veranderingen in de omvang van het kwelderareaal vast te kunnen stellen dient monitoring hiervan plaats te vinden door middel van periodieke vegetatiekarteringen.

Voor de bestaande landaanwinningswerken in Groningen en Friesland (60 km², over een lengte van 52,5 km) loopt vanaf 1982 een Experiment Natuurbeheer Rijksaanwinningswerken, uitgevoerd door een werkgroep van RWS, RIN en RIJP. Daarin wordt gezocht naar onderhoudsmethoden, die zoveel mogelijk aansluiten bij de natuurlijke processen bij kweldervorming.

Verder is aan de hand van deze meetgegevens nagegaan of en hoeveel kwelderaanwas er in de komende decennia in de oostelijke Waddenzee is te verwachten, en of het mogelijk is het proces van kweldervorming te versnellen.

Rapportage kan half juni verwacht worden.

4. Vorming van nieuwe kwelders.

Het is mogelijk het proces van kweldervorming te versnellen door de aanleg van nieuwe landaanwinningswerken. Eerste vraag is of dit wenselijk is. Allereerst zal nagegaan moeten worden wat de negatieve consequenties zijn van een gering kwelderareaal. Daarnaast moet men zich afvragen of kunstmatige kweldervorming in overeenstemming is met de doelstelling van een zo natuurlijk mogelijke Waddenzee.

De mening van de werkgroep hierover is als volgt:

"Aangezien de werkgroep verwacht dat op de lange termijn weer een evenwichtige verdeling van de milieutypen in de Waddenzee zal ontstaan, acht zij het niet wenselijk om op korte termijn te streven naar een kwelderoppervlakte van 6-10% door op grootschalige wijze kwelderaanwas te bevorderen. Wel zou eventueel plaatselijk de natuurlijke kweldervorming m.b.v. traditionele landaanwinningstechnieken gestimuleerd kunnen worden".

Kunstmatige kweldervorming ligt niet direct in de lijn van de Algemene Beheersvisie voor het Waddenzeegebied en de Beheersplannen Natuur- en Buitendijkse Gronden.

In de Algemene Beheersvisie voor het Waddenzeegebied (april 1985) wordt in de paragraaf waterbewegingen en geomorfologische en bodemkundige processen hierover het volgende gezegd.

"Het aanvaarden van een dynamische beheersdoelstelling gericht op het in stand houden van deze processen leidt ertoe dat opbouw en afbraak een integraal onderdeel blijven van het gebeuren in de Waddenzee. Zolang afbraak en opbouw over het gehele Nederlandse Waddenzeegebied genomen globaal in evenwicht zijn, is er vanuit de beheersdoelstelling gezien geen reden om in te grijpen. Aanleiding tot actief menselijk ingrijpen in het verloop van de natuurlijke processen is er wel

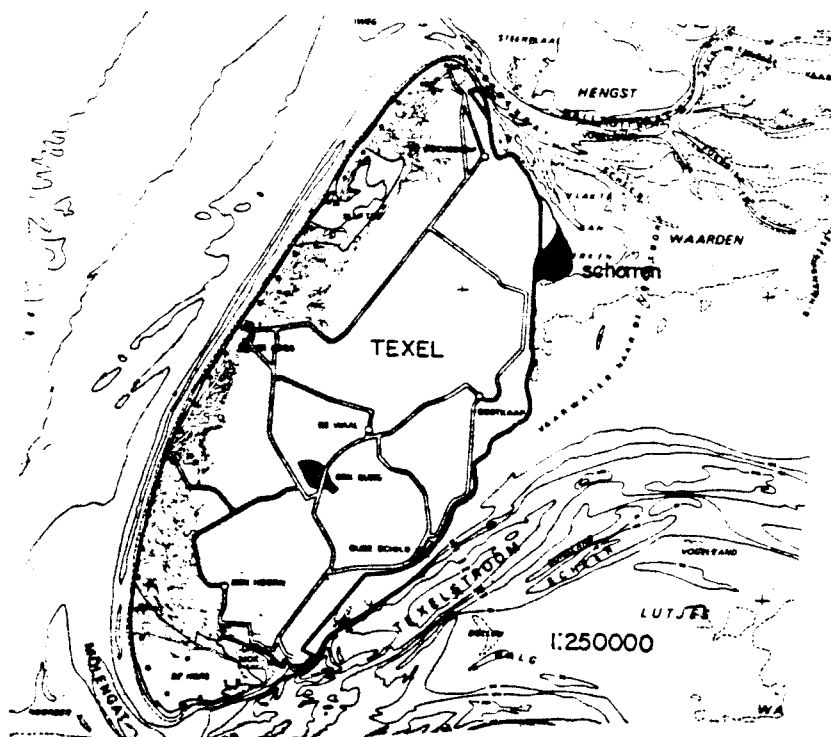
- als het erom gaat de negatieve gevolgen van menselijk handelen op de natuur te compenseren,
- wanneer dit uit een oogpunt van zeedefensie noodzakelijk is,
- wanneer dit op grond van het afwegingsproces noodzakelijk wordt geacht, of,
- eventueel wanneer de globale balans tussen de natuurlijke afbraak- en opbouwprocessen over de gehele Nederlandse Waddenzee structureel is verstoord.

Nadelen landaanwinning bij de Van Ewijcksluis:

- Op deze plaats is binnen enkele decennia natuurlijke kweldervorming mogelijk. Indien dat het geval is, zou onnodig in een zeldzaam natuurlijk proces in de Waddenzee worden ingegrepen.
- Kwelderaanwas gaat hier mogelijk ten koste van de hogere slikkige grond, waarvan de omvang in de westelijke Waddenzee juist ook zeer beperkt is. Deze hogere slikkige wadgrond is van essentieel belang voor de opgroei van bodemfauna. Bodemfauna vervult een sleutelrol in het ecosysteem en is de belangrijkste voedselbron voor de meeste Waddenzeevogels. Misschien is dit probleem te ondervangen door te zorgen dat met behulp van de landaanwinningstechnieken naast de kweldervorming, ook de vorming van hogere slikkige wadgrond wordt gestimuleerd.

Voordelen landaanwinning bij de Van Ewijcksluis:

- Bij de landaanwinning is succes verzekerd omdat de spontane ontwikkeling ook al in de richting van schoraangroei gaat.



Nadelen landaanwinning bij de Schorren van Texel:

- Het risico bestaat dat landaanwinning hier niet lukt omdat dit gebied erg zandig is en relatief onbeschut ligt. Ondanks dat de hoogteligging goed is, is het de vraag of zich, onder deze omstandigheden wel vegetatie kan ontwikkelen.
- De ingreep in het landschap is relatief groot.

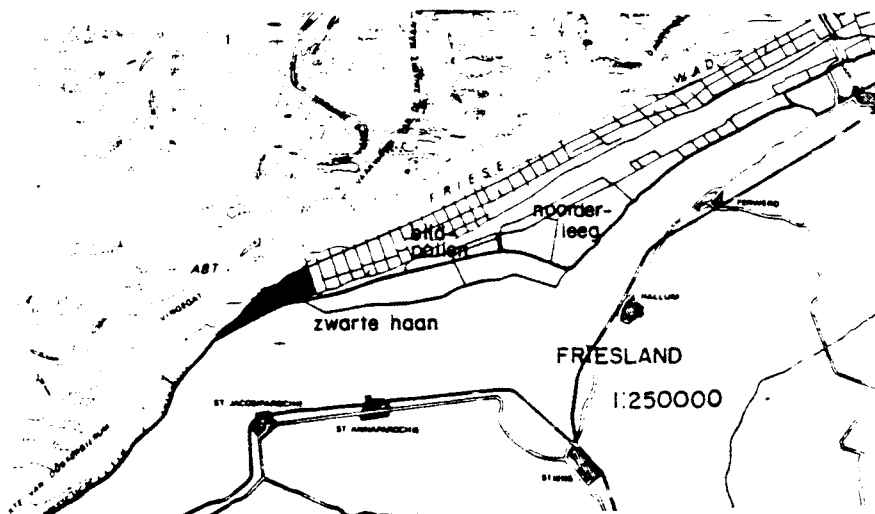
Voordelen landaanwinning bij de Schorren van Texel:

- Landaanwinning gaat hier niet ten koste van hogere slikkige wadgrond.
- Je loopt hier niet het risico onnodig in te grijpen in natuurlijke kweldervorming.

b. Oostelijke Waddenzee.

Ook in de oostelijke Waddenzee is één lokatie waar landaanwinning mogelijk is, namelijk bij de Zwarte Haan. Voordeel is dat in de omgeving van deze lokatie in het verleden al landaanwinningswerken zijn aangelegd, zodat de ingreep in het natuurlijk milieu en het landschap relatief kleiner is.

Nadeel is dat de natuurlijke ontwikkeling hier toch al leidt tot kweldervorming en dat het risico groot is dat er onnodig in de natuurlijke processen wordt ingegrepen. Daarnaast kan worden opgemerkt dat in dit gedeelte van het Waddengebied relatief veel kwelders aanwezig zijn. Daardoor zijn in de oostelijke Waddenzee voldoende broedgebieden en hoogwatervluchtplaatsen voor vogels aanwezig.



Resumerend kan gezegd worden dat op alle drie genoemde plaatsen landaanwinning behalve voordelen ook duidelijke nadelen heeft. Het zou in de westelijke Waddenzee een uitbreiding na het broedgebied en overtijingsgebied voor vogels betekenen.

De werkgroep vindt dat er op dit moment onvoldoende argumenten aanwezig zijn om af te wijken van hetgeen er gesteld wordt in de Algemene Beheersvisie.

Geconcludeerd kan daarom worden dat het versnellen van kweldervorming in de Waddenzee door de aanleg van nieuwe landaanwinningswerken ook op kleinere schaal momenteel niet wenselijk is.

5. Conclusies.

Nieuwe kweldervorming op grote schaal en omvangrijke ingrepen zijn gelet op de "Algemene beheersvisie voor het Waddenzeegebied" waarin een zo natuurlijk mogelijke ontwikkeling wordt bepleit niet gewenst.

- Er is een aantal plaatsen waar het stimuleren van kweldervorming op kleinere schaal mogelijk is. Aan al deze lokaties zitten voor- en nadelen. Afweging van deze voor- en nadelen levert op dit moment niet voldoende argumenten op om af te wijken van de Algemene Beheersvisie voor het Waddenzeegebied. Daarom is de op kleinere schaal kunstmatige kweldervorming niet wenselijk.
- Middelen zullen in de eerste plaats geïnvesteerd moeten worden in de handhaving van het bestaande kwelderareaal.

Dit betekent:

- . niets meer inpolderen
- . zorgvuldig beheer van de bestaande kwelders, zoals aangegeven wordt in de Beheersplannen Buitendijkse Gronden en Natuur
- . goed onderhoud van de bestaande landaanwinningswerken en plaatselijke aanwezige verdedigingsconstructies.
- Het onderzoek van de werkgroep Experiment Natuurbeheer Rijkslandaanwinningswerken zal uitwijzen in hoeverre de bestaande kunstmatige kwelders in stand gehouden worden met het huidige onderhoud. Uit de meetgegevens zal verder afgeleid kunnen worden of en hoeveel kwelderaanwas er in de komende decennia in de oostelijke Waddenzee te verwachten is.
- Om veranderingen in de omvang van het kwelderareaal vast te kunnen stellen dient monitoring hiervan plaats te vinden door middel van periodieke vegetatiekarteringen.

Groningen, Leeuwarden, Haarlem, Texel

24 april 1986

Samenstelling werkgroep "Omvang kwelderareaal"

K.S. Dijkema	-	RIN
J.T. Kerkhof	-	RWS - Groningen
E.P. Kooiker	-	RWS - Friesland
K. Luttje	-	RWS - Groningen
L. Oosterhuis	-	RWS - Noord-Holland
C. Veld	-	RWS - Noord-Holland
J. de Vlas	-	NMF

1. Definitie van kwelders

Onder kwelders (Groningen en Friesland) of schorren (Noord-Holland en Zeeland) verstaan we buitendijkse afzettingen met een (half-) natuurlijke vegetatie van hogere planten, die regelmatig door zout of brak getijwater worden overstroomd. Tot zover zijn de meeste deskundigen het eens. De onder- en bovengrens van kwelders liggen echter niet eenduidig vast, omdat er vaak geleidelijke overgangen naar andere milieutypen zijn. Naar zee toe vormen de pioniervegetaties van zeekraal en Engels slijkgras een geleidelijke overgang van het Wad naar de kwelder. Vooral in de landaanwinningswerken is dat een reëel probleem bij het vaststellen van de oppervlakte aan kwelder, aangezien de pioniervegetaties daar een aanzienlijk deel van de oppervlakte uitmaken. Naar het land toe maken de typische zoutplanten geleidelijk plaats voor planten van een zoet milieu. Aan de vastelandskust ligt de bovengrens van de kwelder bij de zeedijk of bij de kade om de zomerpolders. Geomorfologisch gezien heeft een zomerpolder nog de opbouw van een kwelder, maar botanisch niet meer.

Herstel van de kweldervegetatie is technisch gesproken echter eenvoudig te realiseren, reden om de zomerpolders steeds in beschouwingen over kwelders te betrekken. Op de eilanden zijn vooral de begroeide strandvlaktes een moeilijk in te delen gebied. Gebieden met een brakke vegetatie zijn hier bij de kwelders gerekend, vegetaties typisch voor duinvalleien niet.